

Integrale visie op de overgebleven verdedigingswerken van Grol (Groenlo)

door de:

Werkgroep Vestingwerken Groenlo

In het kader van het EU/D2 project:

“Werken aan Groenlo Vestingstad binnen Circumvallatielinie”

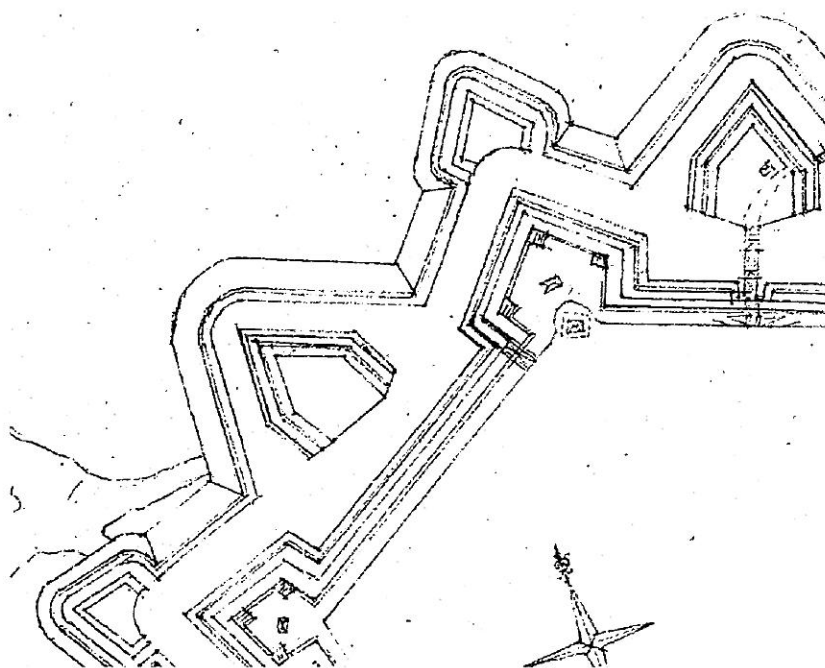
Onder eindredactie van:
R.J. Oostendorp

Leden werkgroep:
J.C. Berentsen
J.J.F. Hubers
Ir. F.W. de Jong
G.A.T.M. Nijs
Drs. J.E. van der Pluijm

Uitgave:

1 september 2006

Inhoudsopgave

<u>Inleiding</u>	<u>3</u>
<u>Hoofdstuk 1 Herinrichting Stadsgracht (onderdeel A)</u>	<u>5</u>
Inleiding	5
1.1 Algemene uitgangspunten vesting Grol	6
1.2 Bolwerk Scherpenberg	8
1.3 Gasthuijsbolwerk en Ravelijn Nassau	10
1.4 Lieveelder- of Hondegatbolwerk	14
1.5 Bagijnenbolwerk en Ravelijn Oranje	16
<u>Hoofdstuk 2 Grolsche Weiden (onderdeel A)</u>	<u>18</u>
Inleiding	18
2.1 Algemeen	18
2.2 Palenbeschoeiing	18
2.3 Overgang Stadsgracht naar Heuzelsgoot	19
2.4 Glacis en bedekte weg	19
2.5 Ravelijn Styrum	21
2.6 Brugverbinding stad en stadspark	21
2.7 Voormalige waterkolk "Het Pand"	22
2.8 Stadsboerderij "Wasserij Hubers en Co"	23
2.9 Omgeving Villa "Adriana"	23
<u>Hoofdstuk 3 Reconstructie Noorderbastion (onderdeel B)</u>	<u>24</u>
<u>Hoofdstuk 4 Visualiseren Stadsmuren (onderdeel C)</u>	<u>27</u>
Inleiding	27
4.1 Algemeen	27
4.2 Nieuwe Poort 17 ^e eeuw	30
4.3 Lieveelderpoort 17 ^e eeuw / Boompjeswal	31
4.4 Beltrummerpoort 17 ^e eeuw	32
4.5 Stadsommuring 16 ^e eeuw	33
<u>Hoofdstuk 5 Realisatie en plaatsing van replicakanonnen</u>	<u>35</u>
<u>Hoofdstuk 6 Aanbevelingen en conclusie</u>	<u>36</u>
<u>Verantwoording en bronvermelding</u>	<u>37</u>

Inleiding

"Een integrale visie die dient als startdocument en mede moet leiden tot een uitvoeringsgereed 'masterplan' om de verdedigingswerken van Groenlo beter te beschermen en te behouden, meer te beleven en te ervaren."

Tal van steden, waarvan de vestingwerken niet of nauwelijks intact zijn gebleven, laten hun historie als vestingstad op andere manieren herleven. Bijvoorbeeld door het reconstrueren van de vestingcontouren (grachtbelijningen, wallichamen, muurwerken), het gedeeltelijk restaureren van verdedigingswerken en/of door het organiseren van thematische evenementen.

Recente ontwikkelingen in Groenlo zijn voor de gemeente Oost Gelre aanleiding om de thematiek van Groenlo als vestingstad aan te grijpen. Dit om de stad en zijn omgeving voor toeristen en bezoekers nog aantrekkelijker te maken. Daarnaast is er ook een sterk cultuurhistorisch (erfgoed) belang om het karakter van Groenlo als vestingstad te behouden.

Het beleidsvoornemen om vestingstadbeleid in Groenlo te ontwikkelen is voor de periode 2004-2007 vertaald naar een drietal omvangrijke projecten. Drie projecten die qua doelstelling onlosmakelijk aan elkaar zijn verbonden. Om verschillende redenen worden deze projecten echter wel 'los' van elkaar uitgevoerd.

1. Groenlo Vestingstad: behouden en deels reconstrueren van het vestingstadverleden, om verdere aantasting aanwezige vestingwerken te voorkomen, om meer te laten zien van deze periode voor de historie van Groenlo (cultuurhistorisch) en om meer toeristen naar Groenlo te trekken (economisch).

2. Restauratie en revitalisering Oude Calixtuskerk: gedeeltelijke restauratie en revitalisering maakt de kerk tot een multifunctionele (culturele) attractie met toeristische meerwaarde. Zie ook: Bouwhistorische verkenning, K. Emmens, BAAC bv, 2003.

3. Circumvallatielinie: deels reconstrueren van contouren, schansen en overige zichtbare overblijfselen van een -in Europa unieke- historische insluitingslinie, die zich in een straal van drie kilometer rond Groenlo bevindt.

De opdracht.

In deze integrale visie beperkt de vraag zich tot project 1 (Groenlo Vestingstad, Reconstructie Vestingwerken), die onderverdeeld is in 5 onderdelen.

- A. De uitvoering van het inrichtingsplan van de stadsgracht;
- B. De reconstructie van de Kanonswal/het Noorderbastion;
- C. Het zichtbaar maken van de stadsmu(ur)en
- D. Het vervaardigen en plaatsen van 10 replica-kanonnen
- E. Het aanbrengen van object-bewegwijzering, historische straatnaamborden en cultuurhistorische informatiepanelen.

Met uitzondering van punt E worden deze onderwerpen binnen deze visie uiteen gezet in verschillende hoofdstukken. Zie hiervoor de inhoudsopgave.

De werkgroep.

Vanuit de projectgroep is verzocht een werkgroep samen te stellen met verschillende disciplines (monumentenzorg, archeologie, historisch archiefonderzoek, vestingbouwkunde en civieltechniek). De werkgroep heeft allereerst tot doel een integrale visie op te stellen met uitgangspunten ten aanzien van het herstel, wijziging en verbetering van de aanwezige en/of verborgen elementen en eenheden die bijdragen tot het beeld van Groenlo als (voormalige) militair verdedigingswerk in de periode 1550-1650. Met deze integrale visie heeft de gemeente Oost Gelre een handvat om huidige en toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen rond de vestingwerken beter te kunnen toetsen en te sturen.

De status van de werkgroep is in principe informeel. De werkgroep zal dan ook na de gereedkoming van de integrale visie ontbonden worden, tenzij dit binnen het project nader wenselijk wordt geacht.

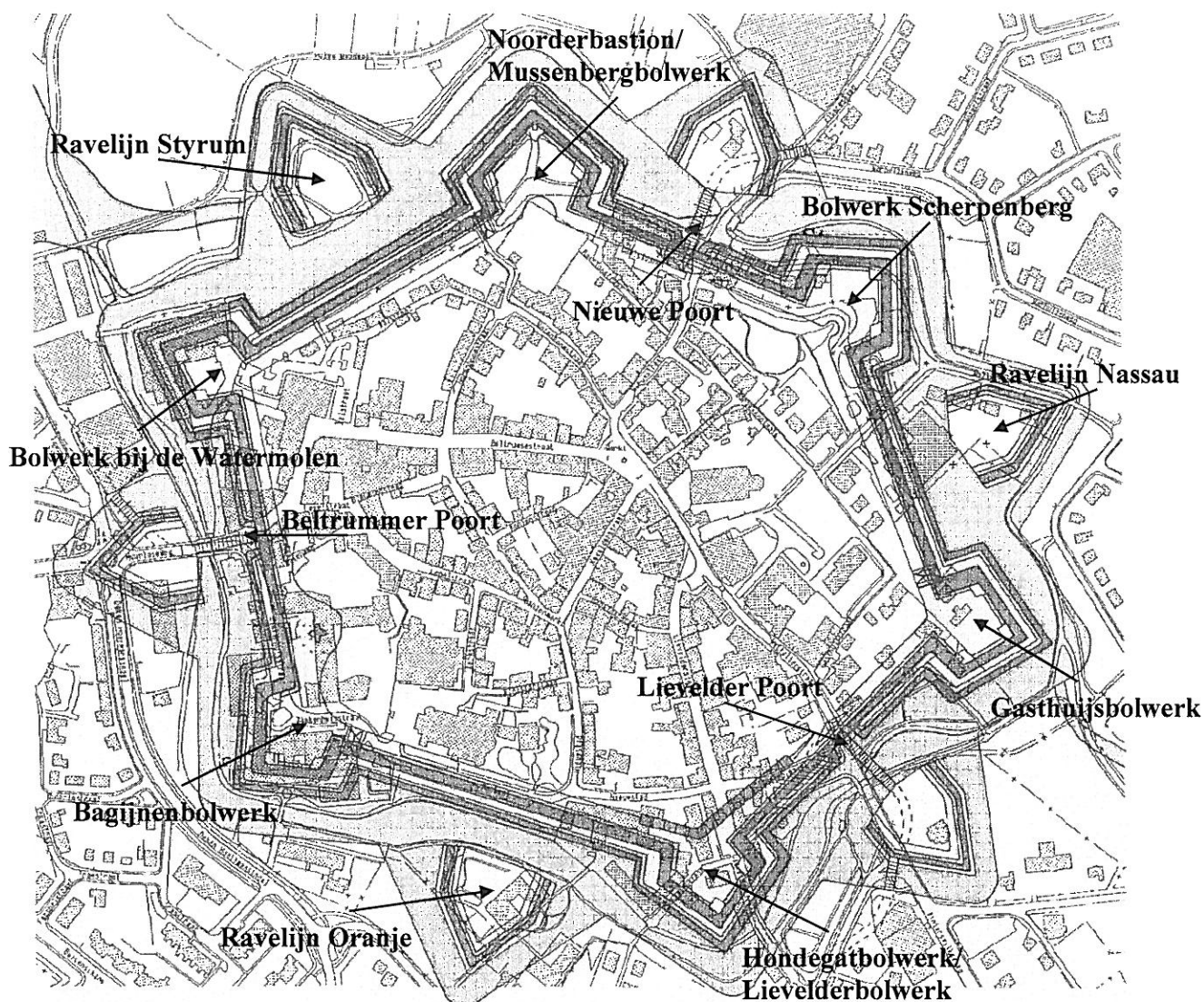
Individuele expertise zal blijvend nodig zijn gedurende het verdere traject van voorbereiding en uitvoering van de deelprojecten.

De leden zijn geselecteerd en gevraagd op basis van ervaring, expertise, belang, (ambtelijke) functie en/of plaatselijke verbondenheid. De deelname is op basis van vrijwilligheid, met uitzondering van de ambtelijke deelnemers.

De vesting Grol anno 1627.

Om de verschillende delen van de vesting Grol zoals deze in dit document worden beschreven, te verduidelijken, is hieronder een afbeelding van de vesting met haar verdedigingswerken opgenomen.

benamingen bolwerken en poorten

Hoofdstuk 1

Herinrichting oevers Stadsgracht

INLEIDING

De verdedigingsgracht (op basis van de situatie 1627) rond de vesting dient meer te worden geaccentueerd. Hiertoe dient de gracht en daarmee tevens de aanliggende taluds zo veel mogelijk te worden terug gebracht in haar oorspronkelijke staat/loop/vorm. Dit voornemen is door de gemeente in 1997 in het bestemmingsplan "Centrum Groenlo 1997" en in 2000 opgenomen in de "Omgevingvisie Groenlo 2000-2015" waarin de gracht een centrale rol speelt in de 'ruimtelijke visie'.

Waar ruimtelijk mogelijk, moet de hoofdgracht weer haar maximale breedte van 30 meter krijgen, of zoveel mogelijk als technisch en ruimtelijk haalbaar. De ravelijnsgrachten waren 10 tot 15 meter breed.

Ten aanzien van de gracht is het uitgangspunt te zoeken naar realistische locaties die op dit moment nog onbebouwd en (in principe) in gemeente-eigendom zijn. Maar ook particulier eigendom wordt meegenomen in deze visie om direct in te kunnen spelen op toekomstige ontwikkelingen.

Ook is binnen het Uitvoeringsplan sprake geweest van reconstructie van de natuurlijke taluds door verwijdering van de (hard)houten palen- en plankenbeschoeiing aan de buitenzijde van de gracht. Hier is vooralsnog van af gezien, omdat onderhoud aan taluds en gracht door de bestaande beschoeiing vanuit beheerstechnisch oogpunt de voorkeur verdient.

Op enkele plaatsen zal de oude palenbeschoeiing vervangen worden door een hardhouten uitvoering, zonder de huidige belijning te wijzigen.

We spreken duidelijk niet over de aanleg of reconstructie van wallen of wallichamen. De aanwezige wallichamen in gemeentelijk eigendom worden nader besproken in hoofdstuk 3.

Als start van het Uitvoeringsplan is een algehele uitbaggering van de stadsgracht vanaf maart 2006 gepland.

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in de volgende paragrafen, op basis van de werkelijk aanwezige verdedigingswerken met bijhorende benamingen van de vesting-onderdelen:

- 1.1 Algemene uitgangspunten vesting Grol
- 1.2 Bolwerk Scherpenberg (Maliebaan)
- 1.3 Gasthuysbolwerk & Ravelijn Nassau (Laantje van Lasonder)
- 1.4 Lieveelder- of Hondegatbolwerk (Lieveelderstraat)
- 1.5 Bagijnenbolwerk & Ravelijn Oranje (Kloostertuin en Molenberg)

1.1 ALGEMENE UITGANGSPUNTEN VESTING GROL

Ten aanzien van de gehele vesting zijn de volgende uitgangspunten geformuleerd. Deze dienen bij elke ruimtelijke ontwerp-opdracht als leidraad gehanteerd te worden.

Er zijn in deze visie wel enkele schetsontwerpen en –voorstellen gepubliceerd, maar gelieve deze te beschouwen als voorbeeld of suggestie. Ze zijn ontstaan als uitvloeisel, een soort verslag, van de verschillende werkgroepbijeenkomsten.

Uitgangspunt 1: CONTOUR EN BELIJNING

De contouren van de daadwerkelijke vesting moeten een robuuste en stoere uitstraling krijgen. Met andere woorden, de kenmerkende vorm van gebastioneerde fronten (een zichtbare courtine met 2 halve bastions, eventueel met een ravelijn) met strakke (haakse) hoeken moet versterkt en beter zichtbaar worden. Voor de buitenbeschoeiingen is deze noodzaak wat minder aanwezig. Hier is een wat lossere parkachtige belijning ook mogelijk, refererend aan de veelal natuurlijke oevers die de buitenzijde gehad heeft. De taluds dienen aangepast worden aan de ter plaatse aanwezige hoogteverschillen, echter met een gewenste hellingshoek van 45 graden voor de daadwerkelijke vesting en 30 graden (of vlakker) voor de buitenbelijning. Voor ontwikkelingen aan de buitenzijde van de gracht, waarbij een kans en de ruimte ontstaat om buitenwerken te reconstrueren, zal een nader ontwerpvoorstel moeten worden gemaakt (bijv. glacis in stadspark, hoofdstuk 2.4);

Bijna de gehele vesting komt in aanmerking voor wijziging van de contouren, waarbij steeds de afweging gemaakt moet worden tussen de historische (gewenste) situatie rond 1627 en later ontstane vorm door afgraving, demping, bebouwing of verkeers-, civiel-, of cultuurtechnische ingrepen.

Uitgangspunt 2: LOCATIES

Bij de keuze van locaties laten we ons leiden door de volgende aspecten:

- a. De locatie kan door een eenvoudige wijziging van de belijning het beeld van een vesting(front) versterken;
- b. De locatie dient zich aan als ontwikkelingsgebied waarin een ruimtelijk vraagstuk ontstaat;
- c. De locatie is onderhoudstechnisch aan verbetering toe, waarbij een reconstructie meegenomen kan worden;
- d. De locatie is door haar grachtbreedte of aanwezige groenvoorzieningen niet meer herkenbaar als verdedigingswerk.
- e. Alle belanghebbenden (eigenaren/gebruikers) dienen in te stemmen met een (deel)reconstructie van een volle beschoeiingslengte. Gedeeltelijke uitvoering van een aaneengesloten deel van de beschoeiing leidt niet tot een verbetering van het beeld en is dus ook niet wenselijk.

Uitgangspunt 3: BREEDTE

Geadviseerd wordt de minimale breedte van 10 meter (hoofdgracht) die genoemd wordt in de "Omgevingsvisie Groenlo 2000-2015" en het bestemmingsplan "Centrum Groenlo 1997" alleen toe te passen indien er minimale medewerking van derden aanwezig is.

Uitgangspunt is een breedte van 30 meter (voor de hoofdgracht) en 10 meter (voor de ravelijnsgracht), e.e.a. op basis van historisch kaartmateriaal of archeologische onderzoeksresultaten.

Uitgangspunt 4: RICHTING

De richting en locatie van de historische escarp of talud is uitgangspunt bij het bepalen van de nieuwe lijn van de beschoeiing van bastion en courtine. Deze richting, of een evenwijdige lijn hieraan t.o.v. de oorspronkelijke locatie, moet leidend worden voor herinrichting van het omliggende maaiveld en terrein. Er wordt doelbewust niet getracht de oorspronkelijke plek van de contouren te laten zien, aangezien dit de uitvoering van (alle) deelreconstructies onmogelijk maakt.

De richting van de te kiezen belijning wordt gebaseerd op zowel historisch als actueel kaartmateriaal.

Uitgangspunt 5: GROENVOORZIENINGEN

Op grond van een ontwerpvoorstel dienen de aanwezige groenvoorzieningen in kaart gebracht te worden (in die volgorde), waarna in overleg en na onderzoek bepaald moet worden, in hoeverre ze belemmerend zijn voor een reconstructie. Reconstructie met behoud van (waardevolle) bomen, maar die geen versterking van het beeld geeft, is niet wenselijk. In dat geval zal geen reconstructie uitgevoerd moeten worden. Een alternatief is het herplanten van bomen, die meewerken aan het versterken contouren en belijningen. De afdeling Ruimtelijk Beheer zal hiervoor nadere uitgangspunten in haar groenbeleidsvisie of groenbeleidsplan opnemen.

Uitgangspunt 6: BELEVING

De vesting met haar omliggende gracht moet in zijn geheel beloopbaar en beleefbaar worden gemaakt middels een padenstructuur, in combinatie met een wandelroute. Dit pad moet qua vormgeving en materialisatie een eenheid gaan vormen, waarbij gedurende de rondwandeling het 'zicht op het water' op deze route niet verstoord wordt.

1.2 BOLWERK SCHERPENBERG

AANLEIDING

De Maliebaan is in deze vorm aangelegd aan het begin van de 20^e eeuw, rond of na de bouw van het kantongerecht in 1907. Vanaf de Nieuwestraat tot huisnummer 12 zal de Maliebaan in 2006 een reconstructie ondergaan.

Uitgangspunt is een vermindering van het verharde oppervlak door de 'lus' met parkeervakken op te heffen en een enkele rijbaan aan te leggen met een aantal parkeervakken aan de zijde van het kantongerecht.

RECONSTRUCTIE

Hiermee komt de weg vrij om de courtine en de scherpe hoek van (de helft van) het bastion Scherpenberg zichtbaar te maken. De belijning van de courtine en het halfbastion kan aan deze zijde gereconstrueerd worden, mede omdat deze zijde vanaf de Eibergseweg, in combinatie met de aanwezige (historische) bebouwing zoals het kantongerecht, sterk bepalend is voor het beeld van de vesting.

Hierbij mag worden afgeweken van de doortrekking van de lijn van de courtine ter plaatse van de Canisiushof, zolang deze maar een evenwijdige richting kent en buiten of op de oorspronkelijke contour blijft. Het is en blijft een suggestie die bewust opgeroepen wordt. Indien gekozen zou worden voor een volledig wetenschappelijk onderbouwde reconstructie van de contouren, dan is het project onuitvoerbaar. Aangezien Gronlo zich nader wil profileren is dit dus geen optie. Derhalve wordt slechts alleen het beeld geschapen en niet de 'waarschijnlijke' historische werkelijkheid.

Naast een smal vis- en onderhoudspad onderlangs en ter plaatse van de beschoeiing kan bovenlangs het talud, die in een helling van 45 graden wordt aangelegd, een wandelpad worden aangelegd. Dit wandelpad, uitgevoerd in leemzand, volgt de contouren van de vesting, dus evenwijdig aan de beschoeiing. Op de hoeken van het bastion wordt een opstelplaats of plateau (2x) aangelegd voor de plaatsing van een (replica)affuit met kanon. Via het wandelpad zijn de kanonnen bereikbaar.

De escarp aan de andere zijde kan niet gewijzigd worden in verband met de aanwezigheid van de openbare weg (driesprong Maliebaan/Wheme) en de aanwezige historische eiken'laan'.

GROENVOORZIENINGEN

De aanwezige groenvoorziening is geïnventariseerd voor de reconstructie van de Maliebaan. Enkele oudere bomen moeten wijken voor de aanleg van de weg en de parkeervakken. Voor de reconstructie van een deel van het bastion moeten ca. 10 bomen wijken.

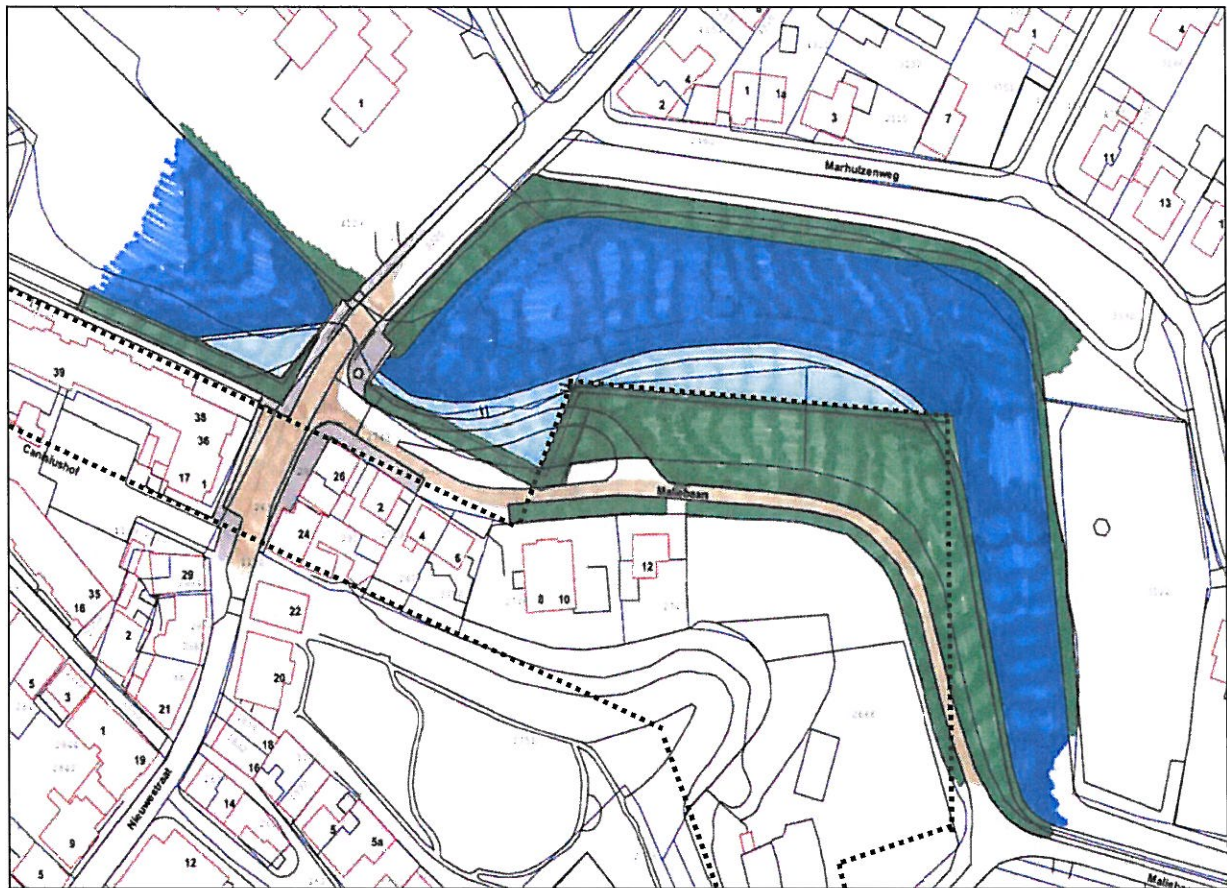
ONTWERPVOORSTEL

De bepaling van de oorspronkelijke richting van de escarp middels een proefsleuvenonderzoek is een pré, maar niet onoverkomenlijk, gezien het aanwezige kaartmateriaal en de fysieke aanwezigheid van voldoende historische gegevens om een lijn te bepalen.

Grontmij heeft inmiddels een VO (voorlopig ontwerp) gemaakt dat moet worden voorgelegd aan de RACM (Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurhistorie en Monumenten), voorheen de RDMZ. Het ontwerp is mede gebaseerd op de uitgangspunten uit deze visie.

Ontwerpvoorstel Bolwerk Scherpenberg

- donkerblauw = huidige gracht
- lichtblauw = 'nieuwe' toe te voegen gracht
- stippellijn = reconstructie Van der Pluijm 1999

1.3 GASTHUIJSBOLWERK & RAVELIJN NASSAU

AANLEIDING

Het deelgebied strekt zich uit vanaf de brug in de Mattelierstraat/Winterswijkseweg tot aan de driepsprong Wheme/Maliebaan nabij de Muziekkoepeel. De hier grotendeels aanwezige 'sloot' herinnert in niets aan de ooit 30 meter brede verdedigingsgracht. Bij de slechting van de wallen in de 18^e en 19^e eeuw is veel walgrond in de gracht geschoven om hierdoor bruikbare (weide)gronden te verkrijgen. Aan de zijde van de Mattelierstraat is aan de binnenzijde een plantsoen ontstaan. Het plantsoen eindigt abrupt en gaat over in een particulier perceel met villabebouwing. Hierachter beginnen de gronden van de Stichting Ludgergroep (Scouting), het zogenaamde Jongensstad. Het grootste deel van het bastion, genaamd het Gasthuysbolwerk is eigendom van deze stichting. Ook de verdwenen overgang van bastion-gracht-ravelijn ligt ook binnen de scouting-gronden. Op de gedempte hoofdgracht is nu Basisschool De Ni'je Veste gebouwd. Op het ravelijn Nassau zijn een vijftal woonhuizen gebouwd.

De buitenzijde vanaf de Mattelierstraat kenmerkt zich door een smal fiets/voetpad (Laantje van Lasonder) dat overgaat in een groter plantsoen. De langzaamverkeersverbinding steekt de inlaat van de stadsgracht over en eindigt op de eigenlijke woonstraat Laantje van Lasonder. Het plantsoen volgt de gracht en gaat over in 3 particuliere volkstuinten tot de Maliebaan. Aan de overkant van de Maliebaan grenst de gracht aan de achtertuinen van de woningen aan de Marhulzenweg, waarbij een deel van gronden als tuin in gebruik zijn genomen.

RECONSTRUCTIE

Buitenzijde Gasthuysbolwerk

De loop van de gracht ter plaatse herinnert in geen enkel opzicht de eens 30 meter brede verdedigingsgracht.

Aan de buitenzijde, aan het Laantje van Lasonder, dient de oorspronkelijke breedte door middel van een non-destructief of proefsleuvenonderzoek aangetoond te worden. Deze uitkomst is leidend voor de buitenbeschoeiing, uiteraard met inachtneming van de aanwezige woonstraat. Er moet echter wel ruimte blijven voor een talud van maximaal 30 graden en een recreatieve langzaamverkeersverbinding. De aanwezige groenvoorzieningen, waar onder meerdere bomen, zullen moeten wijken. De huidige aanwezige wandel- en/of fietspaden moeten verlegd of opgeheven worden.

Ter plaatse van de inlaat van de gracht zou een verbijzondering van deze situatie tussen een natuurlijke watergang (de voormalige rivier De Slinge) en de formele verdedigingsgracht mogelijk zijn. Door deze samenloop te accentueren wordt de aandacht erop gevestigd, in plaats van de huidige anonieme situatie.

De ligging van het oorspronkelijke Laantje van Lasonder, het onverharde pad, is op dit moment erg onduidelijk. Het pad splitst zich en ligt deels achter een haag, waardoor er verwarring ontstaat over de eigendomsverhoudingen. Advies is om duidelijkheid te scheppen en het pad meer relatie te geven met het water.

De belijning van het verdwenen ravelijn vóór de Lievelderpoort (nu Villa Vredenhof) kan door middel van kleine insteken in de gracht aangegeven worden. Omdat de werkgroep in de algemene uitgangspunten uitgaat van een zachtere belijning aan de buitenzijde, schept dit meer onduidelijkheid dan verheldering. Om deze reden wordt dit punt vooralsnog buiten beschouwing gelaten. (Zie voor Lievelderpoort/Boompjeswal verder onder 4.3)

Binnenzijde Gasthuysbolwerk

De oorspronkelijke grootte van het bastion is niet meer haalbaar. Hiervoor zou Scouting meer dan 50% van de aanwezige gronde moeten afstaan. De hoofdvorm (de facen) van het bastion zijn echter wel goed te reconstrueren, waarbij zelfs een deel van de huidige waterloop onderdeel wordt van het bastion. Dit is in relatie tot het reconstrueren van een bastion acceptabel.

Met een goed onderbouwd voorstel en schetsontwerp zal een gesprek aangegaan moeten worden met de twee eigenaren van de terreinen aan de binnenzijde. Zij zouden in principe zelfs eigenaar kunnen blijven van het terrein, waarbij alleen de contour van de gracht gewijzigd wordt en de gemeente het onderhoud van de beschoeiingen (blijft) verzorgen. Dit is juridisch niet wenselijk, maar kan wel ingezet

worden ten behoeve van een voorspoedige voortgang van het project, waarbij formele overdracht later kan worden geregeld.

Bij een grachtbreedte van 15 meter betekent dit een beperkte aantasting voor de 2 particuliere terreinen die op dit moment grotendeels bestaan uit een (vrij jong) bosperceel. Naar verwachting levert dit geen nadelige invloed op de activiteiten die Scouting organiseert. Zij zouden door de verbreding zelfs meer gebruik van de gracht kunnen maken.

Het perceel aan de zuidzijde is ook een bosperceel en behoort tot de woning aan De Dael 2. Afhankelijk van de toekomstige tuinaanleg kan hierover overeenstemming worden bereikt.

De bastionvorm kan duidelijk aangebracht worden, waarbij een eventueel talud een helling van 45 graden dient te bezitten. Het streven om rond de binnenzijde van de vesting een aaneengesloten voetpad in leemzand aan te leggen, zal met betrokken eigenaren moeten worden besproken.

Op de 2 ontstane hoekpunten van het Gasthuisbolwerk kunnen (replica)affuiten met kanon geplaatst worden.

Buitenzijde Ravelijn Nassau (2 delen)

Ten noorden van de brug Maliebaan/Laantje van Lasonder liggen gronden die gedeeltelijk in particulier bezit en gedeeltelijk nog in eigendom van de gemeente zijn, waarbij grote delen door aanwonenden van de Marhulzenweg in gebruik zijn genomen. Verbreding van dit deel van de gracht kan alleen mogelijk worden door volledige medewerking van alle eigenaren en gebruikers van deze gronden. Er dient met behulp van een goed ontwerp een poging gewaagd worden te inventariseren welke eigenaren bereid zijn mee te werken en vervolgens een heroverweging te maken.

Ten zuiden van de brug liggen 3 percelen die in particulier bezit zijn en geklemd liggen tussen gracht en openbare weg (Laantje van Lasonder). Deze 3 percelen zijn in gebruik als volkstuin en volledig omzoomd door een vrij gesloten groenvoorziening. De gemeente dient ernaar te streven deze percelen in eigendom te verwerven. Hierdoor kan dit vrijgekomen terrein ontworpen en aangelegd worden als deel van het openbaar gebied, inclusief verbreding van de (ravelijns)gracht.

De huidige brug naar het Laantje van Lasonder zou op deze plaats, op de punt van het ravelijn, moeten verdwijnen. Verkeerstechnisch is deze voor gemotoriseerd verkeer primair niet noodzakelijk. Indien een (langzaam)verkeersverbinding gehandhaafd moet blijven, wordt een nieuwe brug op de helft van de zijde van het ravelijn geadviseerd, zoals de brug bij het Ravelijn Styrum (Halve Maan). De Maliebaan zal dan voor het gemotoriseerde verkeer afgesloten worden en het fiets- en voetverkeer zal omgeleid worden via de nieuwe brug.

De aanleg van een bedekte weg met glacis is ruimtelijk en technisch niet haalbaar en derhalve ook niet wenselijk.

Binnenzijde Ravelijn Nassau

Door de demping van de hoofdgracht tussen Gasthuisbolwerk en Bolwerk Scherpenberg aan het eind van de 19^e eeuw is het Ravelijn Nassau vast aan de vesting komen te liggen

Wijziging van de contouren aan deze binnenzijde is niet mogelijk door de aanwezigheid van de Maliebaan en een particulier ontsluitingspad van het scoutingterrein. Echter, deze lijn ligt waarschijnlijk vrijwel gelijk aan de (gereconstrueerde) buitenlijn van het ravelijn. Het particuliere pad zou deels als openbare weg in gebruik kunnen komen, door verplaatsing van de brug.

De overgang van ravelijn naar bastion is door de demping van de hoofdgracht een probleem. Op het eerste ontwerpvoorstel is een suggestieve insteek gemaakt om deze verdwenen gracht aan te geven. De werkgroep is van mening dat dit geen versterkend beeld zal geven, waardoor dit niet meer als wenselijk wordt gezien. De buitenlijn is ook hier vrij strak getekend, maar hoeft in het definitieve ontwerp niet exact evenwijdig aan de binnenlijn te lopen. Indien de ruimte het toelaat, moeten breedteverschillen mogelijk zijn.

GROENVOORZIENINGEN

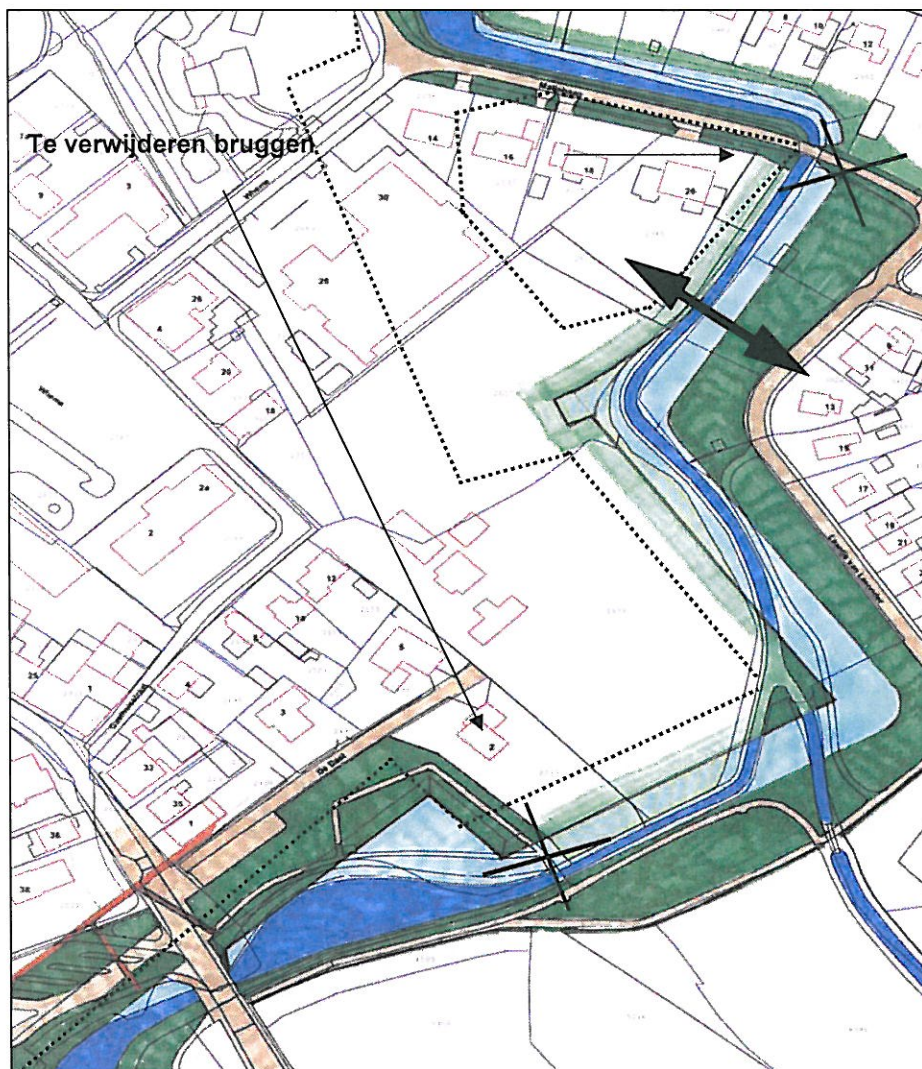
De aanwezige groenvoorziening is nog niet geïnteriseerd. Vooralsnog staan de oudste bomen langs de oever aan de Maliebaan (zijde Marhulzenweg). De bomen op het Scoutingterrein zijn niet ouder dan 35 tot 40 jaar.

Uitgangspunt bij een reconstructie is dat aanwezige groenvoorzieningen moeten wijken indien deze een praktische en technische uitvoering in de weg staan. In een nog uit te werken groenbeleidsplan kunnen nadere eisen gesteld worden aan herplant of aanpassing van de omgeving.

Ontwerpvoorstel Gasthuysbolwerk

- donkerblauw = huidige gracht
- lichtblauw = 'nieuwe' toe te voegen gracht
- stippellijn = reconstructie Van der Pluijm 1999

1.4 LIEVELDER- OF HONDEGATBOLWERK

AANLEIDING

Tussen de Lievevelderstraat en Schralenstein liggen enkele percelen waarbij op korte termijn ruimtelijke ontwikkelingen te verwachten zijn. Projectontwikkelaar Reukers uit Groenlo heeft plannen om op de locatie Lichtenvoordseweg 2 (vm bedrijf F. Huijskes) appartementen te realiseren. Meerdere aanliggende percelen zijn ook reeds eigendom van de gemeente. Om de ontwikkeling van een nieuwe ruimtelijke invulling op de hoek Lievevelderstraat/Lichtenvoordseweg in relatie met de stadsgracht (cultuur)historisch te sturen en goed te begeleiden is een inrichtingsvoorstel van deze locatie op korte termijn noodzakelijk.

RECONSTRUCTIE

Om de gracht te verbreden kan voorgesteld worden de buitencontouren in overeenstemming te brengen met de aanwezige kadastrale grenzen (daterend uit ca. 1830), maar gezien de reeds aanwezige belijning, hoeft dit niet als expliciete eis gesteld worden. De aanleg van een voetgangers- en fietsverbinding tussen Lievevelderstraat/Lichtenvoordseweg en Schralenstein is een belangrijke verbindende schakel tussen de verblijfsgebieden 'Kloostertuin' en het plantsoen aan de Lichtenvoordseweg (de Potkuil). De belijningen van de gracht moet ter plaatse van de bruggehoofden aan de Lievevelderstraat en Schralenstein praktisch aansluiten op deze bruggehoofden. Vervanging van de brug in de Lievevelderstraat is te kostbaar en niet reëel, terwijl op Schralenstein vanuit historisch oogpunt de brug niet op een juiste plek ligt, maar gezien de verkeersfunctie wel wenselijk is. Bij een eventuele vervanging dient nader onderzoek gedaan te worden naar de contouren van de gracht en de inpassing van het brugontwerp hierin.

De gracht bestaat bij gratie door de aanwezigheid van taluds en niet alleen uit water. In het verleden is te weinig aandacht geweest voor dit gegeven en werd slechts de breedte van de gracht als maat genomen. Zie hiervoor de bebouwing in de kloostertuin, plaatselijk zelfs op minder dan 3 meter uit de waterlijn.

Bebouwing moet zich dan ook voegen en passen binnen de bestaande omgeving, die niet alleen bestaat uit belendende gebouwen, maar ook uit groen, water, hoogteverschillen, zichtlijnen en belevingswaarde. Hiertoe dient in het ontwerp een minimale bebouwingsafstand tot de gracht en taluds opgenomen te worden. Ook bestaande bebouwing met een beeldbepalend karakter, zoals de woning aan de Lievevelderstraat 50, werkt in belangrijke mate mee aan de huidige beleving van het gebied en kan juist een verrassend element worden in de herontwikkeling.

GROENVOORZIENINGEN

Deze dient nader geïnventariseerd en gewaardeerd te worden.

ONTWERPVOORSTEL

Naast de algemene uitgangspunten voor de vesting kunnen we voor deze locatie specifieke voorwaarden opnemen die meegenomen kunnen worden in de herontwikkeling van het gebied.

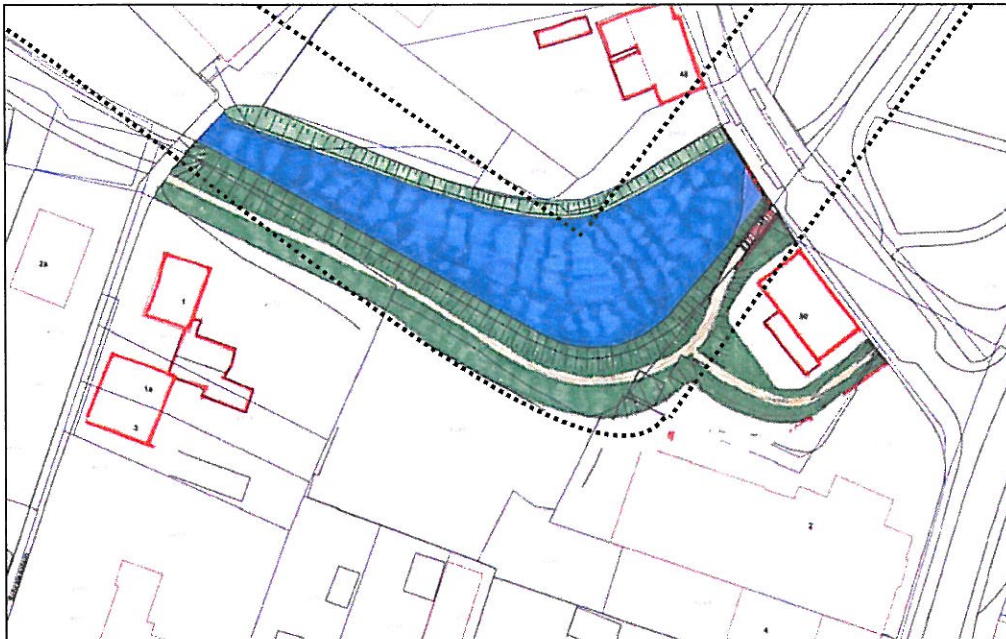
De minimale afstand van nieuwbouw tot de (huidige) waterlijn dient 11 meter te bedragen, om hiermee ruimte aan gracht en taluds geven. Taluds aan de buitenzijde (schootsveld) hebben in principe geen grotere hellingshoek dan 30 graden, mits technisch niet mogelijk. Deze afstand geldt ook voor parkeervoorzieningen.

Er dient een verbinding gemaakt te worden langs de buitenzijde van de gracht ten behoeve van voetgangers.

Het ontwerp voor de bebouwing dient te voldoen aan de Welstandsnota+ "Vesting", waarbij een lage (historiserende) bebouwing de voorkeur verdient. (1 bouwlaag met kap, op basis van omliggende maaiveld). Er dient aandacht te zijn voor het gegeven dat gebouwd wordt in het voormalige schootsveld. Vanuit de Lievevelderstraat en de Lichtenvoordseweg moet de vesting waar te nemen zijn. Er is vanuit gegaan dat de gemeentelijke percelen gebruikt gaan worden binnen de planvorming.

Ontwerpvoorstel Hondegatbolwerk

- donkerblauw = huidige gracht
- lichtblauw = 'nieuwe' toe te voegen gracht
- stippellijn = reconstructie Van der Pluijm 1999

1.5 BAGIJNENBOLWERK & RAVELIJN ORANJE

AANLEIDING

Het vrijkomen van de gronden en gebouwen van het klooster van de Zusters van Roosendaal in 1994 heeft geleid tot de restauratie en herbestemming van het klooster en de bebouwing van de aan de overkant van de stadsgracht liggende kloostertuin. In deze kloostertuin zijn 2 woongebouwen gerealiseerd op basis van het winnende ontwerp van de Groenlose Architectencombinatie Rasquin/Van der Heijden. Uitgangspunt van de kloostertuin was het vrijhouden van het onbebouwde middengebiet, waarin het verdwenen ravelijn Oranje is gelegen.

Op het vrijgekomen Bagijnenbolwerk is aan het eind van de 19^e eeuw het eerste Vincentius-Gasthuis gebouwd, dat in de afgelopen eeuw is uitgegroeid tot het huidige verpleeg- en verzorgingshuis "De Molenberg". De kerkmolen die op het bolwerk (of bastion) stond is in 1939 gesloopt. Het bastion is door de verschillende uitbreidingen volgebouwd, waarbij vanuit de stad geen zicht meer is op de gracht. Ontwikkelingen in de zorg zullen in de nabije toekomst aanleiding worden dit gebied te onderzoeken op herontwikkeling.

RECONSTRUCTIE

Op dit moment kan van een reconstructie nog weinig sprake zijn, gezien de aanwezige bebouwing. Op één locatie, ter plaatse van de centrale keuken bestaat de mogelijkheid de escarp van het bastion te reconstrueren. Op basis van de uitkomst van een proefsleuvenonderzoek kan de ligging van deze belijning worden vastgesteld.

Storend element hierin is de recente brug "Kattensprong" die een aanpassing van de taluds vrijwel onmogelijk maakt door de huidige funderingsconstructies in het talud.

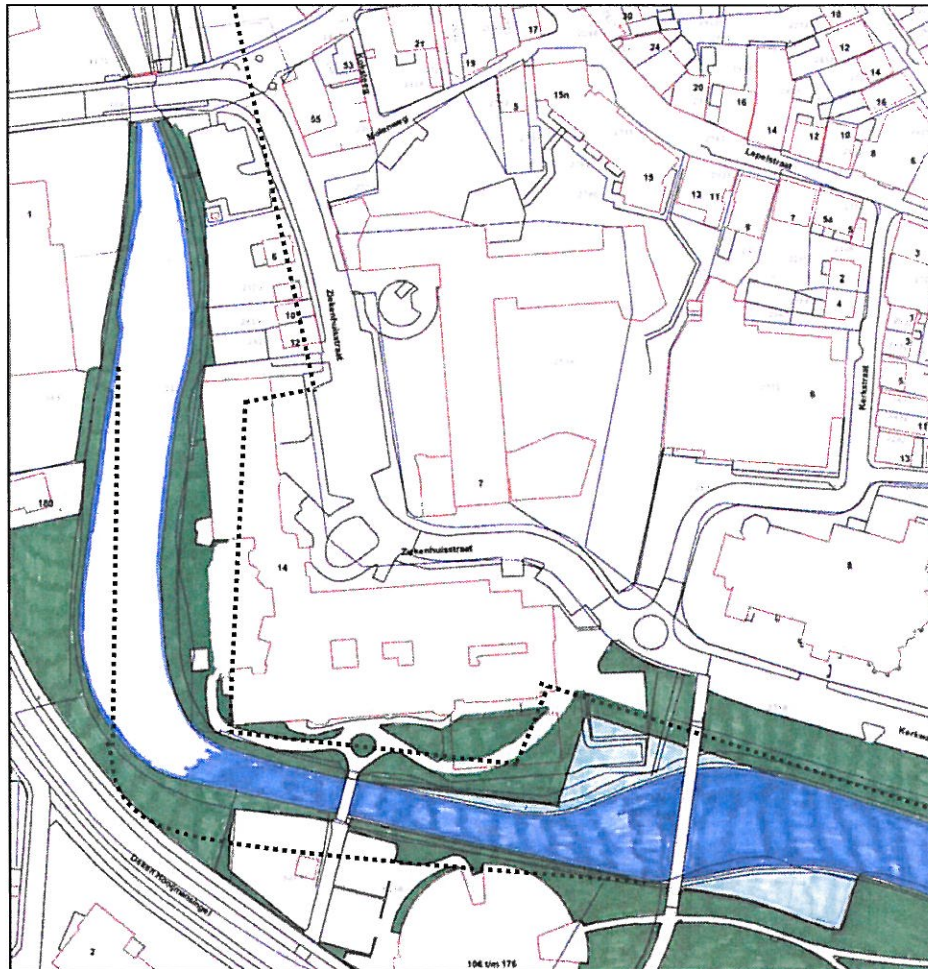
De belijning van het verdwenen ravelijn Oranje kan middels kleine insteken in de gracht aangegeven worden. Net als bij de situatie aan de Mattelierstraat/Winterswijkseweg schept dit meer onduidelijkheid dan verheldering, waardoor een zachtere belijning de voorkeur verdient. Mocht de situatie in de toekomst wijzigen, waardoor zich een kans voordoet dat het ravelijn nader aangeduid kan worden, dient dit punt heroverwogen te worden.

ONTWERPVOORSTEL

Zie eerste ontwerpschets op de volgende pagina. Inhoudelijk is deze nog niet nader uitgewerkt.

Ontwerpvoorstel Bagijnenbolwerk

- donkerblauw = huidige gracht
- lichtblauw = 'nieuwe' toe te voegen gracht
- stippellijn = reconstructie Van der Pluijm 1999

Hoofdstuk 2

Grolsche Weiden

INLEIDING

Gezien de omvang van het project is het onderdeel "Grolsche Weiden" uitgelicht en losgekoppeld van de 'herinrichting oevers stadsgracht' en wordt als apart hoofdstuk behandeld. Hierin worden de volgende deelonderwerpen behandeld:

- 2.1 Algemeen
- 2.2 Palenbeschoeiing
- 2.3 Overgang stadsgracht/Heuzelsgoot
- 2.4 Glacis en bedekte weg
- 2.5 Ravelijn Styrum
- 2.6 Brugverbinding stad naar ravelijn/stadspark
- 2.7 Voormalige waterkolk "Het Pand"
- 2.8 Stadsboerderij "Wasserij Hubers en Co"
- 2.9 Omgeving directeursvilla "Adriana"

2.1 ALGEMEEN

Het project Noordrand wordt gekenmerkt door 4 hoofdlijnen:

- Twee woongebieden (Grolsch en Oldenhuis);
- Een stadspark met verblijfsruimte en stadsboerderij;
- Een ecologische verbindingszone.

Het stadspark bevat niet alleen een parkweide, maar ook de vestingwerken buiten de hoofdgracht en de overgangsgebieden tot de nieuwe en bestaande woonwijken. In dit overgangsgebied bevinden zich een voormalige wasserij, een historische begraafplaats, een directeursvilla en een voormalige watermolenkolk.

Gezien de verdere ontwikkeling van dit gebied is het wenselijk, nadere visie te ontwikkelen met betrekking tot de vestingwerken en de cultuurhistorische waarden van het gebied.

De gemeente maakt een keuze voor een extern bureau die ontwerpvoorstellen zal maken voor de verdere uitwerking. Deze visie zal hiertoe een bijdrage moeten leveren.

2.2 PALENBESCHOEIING

Een groot deel van de ter plaatse aanwezige beschoeiing bestaat nog uit losse ronde palen. Deze dienen vervangen te worden in door hardhouten planken, zoals dit met het grootste deel van de beschoeiing reeds is gebeurd in de jaren 1985-1990.

Met deze vervanging kan tegelijkertijd, waar nodig, de belijning worden aangepast. Dit geldt in principe alleen over het gedeelte tussen de afvoer Heuzelsgoot en de brug naar het ravelijn. Indien de belijning aangepast wordt zullen de karakteristieke overhangende wilgen moeten sneuvelen.

In het nader vast te stellen groenbeleidsplan moet nader omschreven worden hoe in de toekomst omgegaan moet worden met de historische beplantingen rond de vesting in het algemeen en het gebied rond dit ravelijn en het Noorderbastion in het bijzonder.

2.3 OVERGANG STADSGRACHT NAAR HEUZELSGOOT

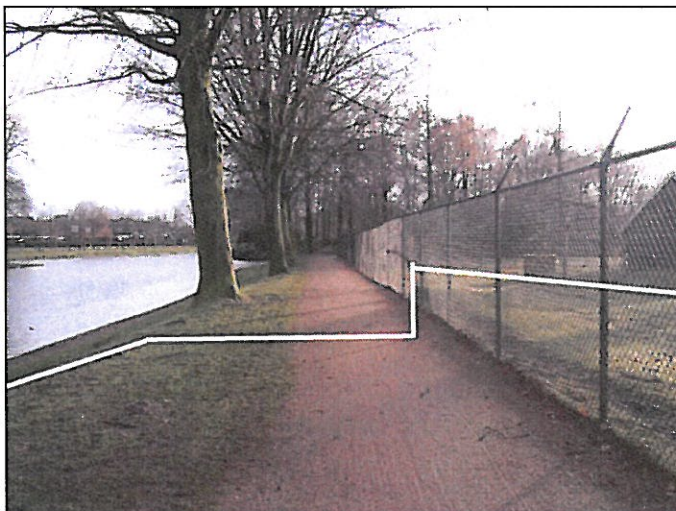
De huidige afvoer van de stadsgracht is een smalle sloot die via een stuw overgaat in de zogenaamde Heuzelsgoot, die op haar beurt uitwaterend op de Slinge. De (onjuiste) naam Heuzelsgoot is de naam van de watergang die het Waterschap eraan gegeven heeft, maar is afkomstig van de inlaat aan de oostzijde van de gracht, die ook deze naam draagt. Aan deze oostzijde is de naam wel juist. Tot zover over de naam.

Om deze situatie beter beleefbaar te maken zou de uitlaat van de gracht verlegd, verbreed en beter zichtbaar gemaakt kunnen worden. Op verschillend historisch kaartmateriaal is deze uitlaat goed herkenbaar. Een en ander kan in combinatie met de aanleg van een EVZ (ecologische verbindingszone) van het Waterschap worden uitgevoerd en kan er een overgang van 'cultuur' naar natuur plaatsvinden. Door deze verlegging ontstaat er een bredere strook tussen het appartementencomplex en de uitlaat. Hiermee komt het gebouw wat verder van het water te staan en kan het talud minder 'geforceerd' aangelegd worden. Ook kan de 'bocht' in de buitencontour beter aangegeven worden.

2.4 GLACIS EN BEDEKTE WEG

Onderdeel van het plan is de voorgenomen reconstructie van de zogenaamde glacis en de bedekte weg rondom het Ravelijn Styrum, in de volksmond De Halve Maan. Vanaf deze beschermende 'bedekte' weg konden schutters aanvallers in het open schootsveld in een vroeg stadium belagen, zonder zelf snel opgemerkt te worden. Het talud loopt denkbeeldig als lijn door tot bovenaan de hoofdwal.

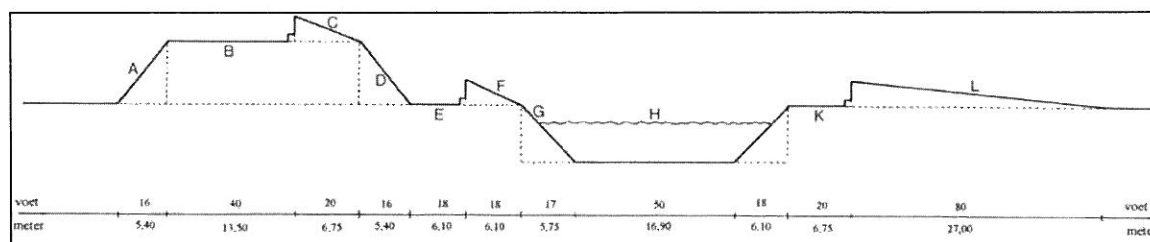
Na de verplaatsing van de dierenverblijven dient vanaf de Hervormde begraafplaats tot aan de afvoer van de stadsgracht (Heuzelsgoot) dit deel van de vestingwerken hersteld te worden. Uitvoeringstechnisch betekent dit concreet de aanleg van een looppad van ca. 6 meter breed (reeds grotendeels aanwezig), een wallichaam van 1,5 tot 2 meter hoog, welke als (gras)talud over een breedte van ca. 27 meter, overgaat in het maaiveld. Deze hoogte van 1,5 meter is aangegeven, omdat de oorspronkelijke hoogte van ruim 2 meter onwenselijk is in de belevingswaarde van het toekomstige park. Aan de buitenzijde ervaart men de gracht niet meer en vanaf de gracht kan het schootsveld niet meer beleefd worden.

Voor het uit te werken ontwerp dienen allereerst de volgende vragen beantwoord te zijn:

- Wat is de status en waarde van de aanwezige bomen, zowel aan de grachtzijde (laanbomen), als midden in het talud (o.a. 6 sequoia's, eiken, etc)?
- Hoe gesloten moeten deze taluds blijven, om qua verblijfsfunctie tussen gracht en speelweide een goede ontsluiting te bewerkstelligen?
- Blijft de glacis beperkt tot de punt van het ravelijn (ontwerp Alle Hosper) of wordt deze aan beide zijden doorgetrokken tot de begraafplaats en de Koem?

Verder luidt het advies om de 'nieuwe' Halve Maanweg niet persé de lijnen van het glacis te laten volgen, maar meer een losse richting in het gebied te geven, waarbij ontmoetingen/kruisingen van wegen en paden juist versterkt moeten worden. Het talud van het glacis kan fungeren als tribune voor het evenemententerrein in het stadspark.

binnenstad hoofdwal bedekte weg onderwal gracht bedekte weg glacis

2.5 RAVELIJN "STYRUM"

Het ravelijn diende als vooruitgeschoven verdedigingswerk voor de bescherming van de lange hoofdwal (Houtwal/Walstraat). Het bestaat uit een hoefijzervormige wal met een scherpere punt en een open zijde aan de vestingzijde. Van oorsprong bevond zich waarschijnlijk geen pad rond de buitenzijde.

Oorspronkelijk was het een vrijwel onbegroeid verdedigingswerk. Er lag, behalve bij de stadspoorten, geen brug van ravelijn naar vesting.

Ook rond het ravelijn moet de beschoeiing worden vervangen. Het ravelijn is zelf nu vrij onherkenbaar, door de grote aanwezigheid van allerlei (exotische) groenvoorzieningen, zoals rododendrons. Een inventarisatie en waardering moet antwoorden geven over de mate van opschoning van het ravelijn.

Historisch uitgangspunt is het volledig ontdoen van de aanwezige groenvoorzieningen, het verwijderen/verplaatsen van de volière, het aanvullen en in profiel brengen van de wal en het sluiten of versmallen van de toegang tot het middenterrein. De plaats van de huidige brug dient gehandhaafd te blijven, aangezien deze al tussen 1783 en 1830 is aangelegd. Het verwijderen van de versmalling en de vervanging door een langere brug betekent de kap van enkele bijzondere beuken. Gezien de huidige beleving van de locatie wordt dit afgeraden. Via een opknap en een schilderbeurt in meer historische kleuren kan deze vrij nieuwe brug toch meer passend worden gemaakt.

2.6 BRUGVERBINDING STAD EN STADSPARK

In het kader van de ontwikkelingen met betrekking tot Groenlo Vestingstad zou vanuit stedenbouwkundig en toeristisch oogpunt een verbinding tussen de stad en ommelanden van zeer grote waarde worden. De huidige situatie, waarbij men omgeleid wordt via de bestaande bruggen bij Den Koem en de Nieuwestraat vertroebeld de beleving van 'de bezoeker'. Vanuit de historische stadskern worden zij namelijk via 'niet historische moderne' omgevingen naar het schootsveld geleid. Hiermee gaat een groot deel van de beleving verloren.

Op andere locaties in Groenlo zijn verschillende bruggen gemaakt, meestal alleen vanuit functioneel en financieel oogpunt. Uitzondering is de "Kattensprong" in de kloostertuin, die bewust niet op een historische plek en niet in een historische uitstraling is ontworpen. De voormalige gemeente Groenlo heeft zich al eens eerder uitgesproken om ten aanzien van haar bruggen nader beleid te ontwikkelen. Tot op heden is hieraan geen uitvoer gegeven.

Op basis van haar opdracht zal het advies van de werkgroep echter gebaseerd zijn op (cultuur)historische gegevens en behoud en bescherming van de aanwezige waarden. Het slaan van een nieuwe (verbindings)brug van ravelijn naar de vesting is vanuit historisch oogpunt op deze locatie onjuist en ongewenst. Er lag ter plaatse namelijk geen toegang tot de stad met een daarbij behorende stadspoort. Bruggen in vestingen werden beperkt, omdat vanuit militair-strategisch oogpunt elke brug een makkelijk te nemen hindernis is.

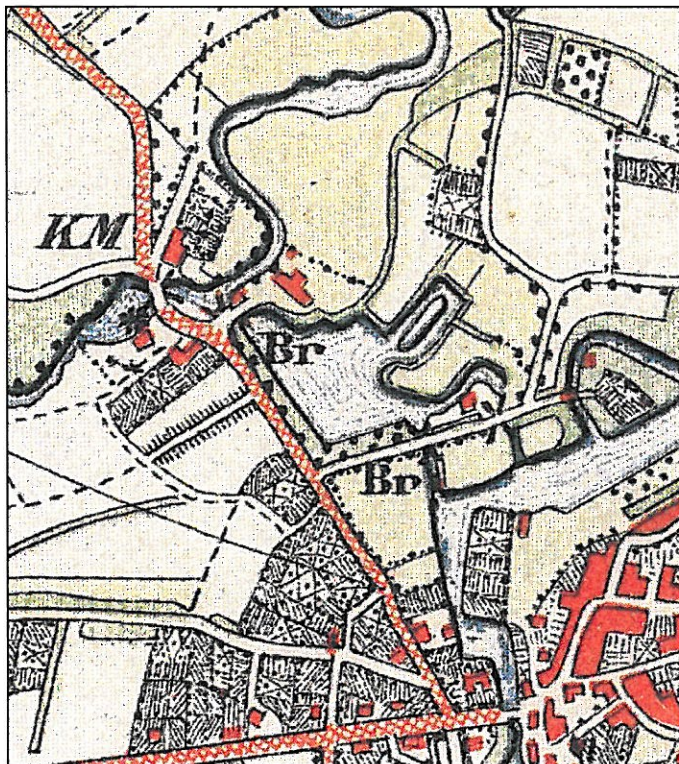
Los van bovenstaand advies staat de werkgroep wel open voor nader advies in de richting van oplossingen die een antwoord kunnen geven voor dit vraagstuk. Hierover is in de werkgroepbijeenkomsten gesproken. Bij de nadere uitwerking van het brugontwerp zijn de volgende uitgangspunten van belang:

- ligging haaks op de hoofdgracht en op het midden van het ravelijn;
- ontwerp historisch verantwoord of bewust contrasterend; geen 'catalogus' model;
- alleen voor langzaamverkeer, dus niet geschikt voor motorvoertuigen;
- eventueel met ophaalfunctie om door te kunnen varen of schaatsen

2.7 VOORMALIGE WATERKOLK "HET PAND"

Op de locatie van de voormalige watermolenkolk, later vuilstortplaats en daarna speeltuin aan de Borculoseweg zijn ontwikkelingen gaande voor de bouw van een of meerdere woongebouwen en een winkel. Gezien de ligging en de relatie tot de vestingwerken is deze plek meegenomen in de advisering van de werkgroep.

- Het onbebouwde en voornamelijk groen en met groen omzoomde perceel op zeer korte afstand van de vestingwerken en het schootsveld heeft eeuwen lang een waterstaatkundige functie gehad. De Slinge kwam hier samen met de stadsgracht in een waterkolk die diende als buffer voor de aan de Borculoseweg gelegen watermolen. Ook werd op deze locatie het waterpeil in de stadsgracht gereguleerd. Na de afbraak van de watermolen is de kolk als vuilstort in gebruik geraakt, die in 1938 is afgedekt en opgehoogd met baggerslib uit de stadsgracht. Tot op heden is het perceel dus altijd onbebouwd geweest.
- Gezien de historische omgeving van stadsgracht en schootsveld, afgezet tegen eerder ontstane bebouwing op Den Koem en Oldenhuis, pleit het ervoor om deze 'groene' ontmoeting tussen Den Koem, woonwijk Noord West, woningbouwlocatie Oldenhuis en het stadspark zo open en zo groen mogelijk te houden.
- Bestaande waardevolle groenvoorzieningen zoals de laanbeplantingen en houtwallen dienen gehandhaafd te blijven en opgenomen te worden in het integrale ontwerp middengebied Grolsche Weiden.
- Het bindende element water op deze locatie dient op een meer nadrukkelijke wijze naar voren gebracht te worden, door een relatie te leggen met de stadsgracht en de Heuzelsgoot en de toekomstige afkoppeling van het hemelwater in de wijk Noord-West.

2.8 STADSBOERDERIJ “WASSERIJ HUBERS EN CO”

Als gevolg van het verplaatsen van de dierenverblijven is het idee opgevat deze te combineren met de voormalige wasserij aan de Woerdseweg 8. Dit kleinschalige industriële complex leent zich in beginsel goed voor een gecombineerde bestemming als ‘stadsboerderij’ in de nabijheid van de Slinge, het stadspark en de nieuwe woonwijk. Aangezien er in dit opzicht geen directe relatie met de vestingwerken is, wordt geen nader advies gegeven. Het idee wordt echter volledig ondersteund.

2.9 OMGEVING VILLA “ADRIANA”

Hoog opgaand en gesloten groen legt op dit moment een barrière op tussen de stadsgracht en de tuin van de voormalige directeursvilla aan de Eibergseweg, nu advocatenkantoor. Het is wenselijk deze groenvoorziening uit te dunnen en een betere relatie te leggen tussen villa en gracht, bij voorkeur met een wandelverbinding langs de gracht. Hiertoe dient een strook grond afgestaan te worden aan de openbare ruimte. De belijning ter plaatse is goed en behoeft niet aangepast te worden.

